Frihet och liberalism?

Är människan av naturen fri? Man kunde kanske tänka sig att svaret är ja. Men detta är egentligen en ganska ny tanke. Det är på 1600-talet, med bland annat **Thomas Hobbes**, som idén tar form. I *Leviathan* (1651) konstaterar Hobbes att människan av naturen är fri, men denna totala frihet innebär samtidigt att människan lever i ett tillstånd av allas krig mot alla. Därför behöver vi ett samhällskontrakt och lagar som alla bör följa, tänker Hobbes. Under 1700- och 1800-talet växer det samhällsfilosofiska tänkandet kring frihet fram som en del av upplysningstidens tro på människans förnuft och kunskap. **John Locke** betonar människans grundläggande rätt till liv och egendom, religionsfrihet och yttrandefrihet. **Immanuel Kant** betonar människans autonomi där yttrandefriheten är grundläggande för att vi ska kunna tänka. Att människan är autonom innebär också att varje människa bör respekteras, behandlas som ett mål i sig. **John Stuart Mill** talar också starkt för tankefrihet, yttrandefrihet med mera. Senare blir dessa tankar om grundläggande friheter centrala i utvecklandet av demokratiskt tänkande och det som idag kallas för liberal demokrati.

Betoningen av människans grundläggande friheter har också många gånger haft en baksida. Liksom många andra frihetsivrare accepterade Locke slaveri. **Rousseau** kritiserade dennes tanke att äganderätten skulle handla om en grundläggande ”naturlig” rättighet. Äganderätten ledde enligt Rousseau inte till frihet utan till slaveri och ofrihet. Men samtidigt hade Rousseau också sina egna blinda fläckar. Han hade en konservativ kvinnosyn och ansåg att kvinnor inte skulle få samma möjlighet till utbildning som män, för det hörde till ”kvinnans natur” att sköta om hemmet.

Detta nummer av *Ikaros* har som tema frihet och liberalism.

Den svenska författaren **Erik Gustaf Geijer** (1783-1847), är känd för att starkt ha kritiserat slaveriet och den svenska kolonin i Saint-Barthélemy. Men vad grundade sig egentligen Geijers kritik av kolonierna och slaveriet på? Detta kan ni läsa om i **Victor Wilsons** text. I många fall verkar kritiken mot slaveri och kritiken mot kolonier ha handlat om slaveriets olönsamhet snarare än om det djupa människoförakt detta innebar.

Efter andra världskrigets grymheter antog FN:s generalförsamling den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna 1948. I deklarationen betonas bland annat alla människors rätt till liv och frihet, rätt att röra sig fritt mellan länder och rätt att söka asyl. Därtill betonas rätt till utbildning, yttrandefrihet, demonstrationsfrihet, tryckfrihet med mera. De mänskliga rättigheterna är inte juridiskt bindande men de har till stor del godkänts av nästan alla världens länder. Trots detta pågår idag grova och systematiska människorättsbrott i många länder.

Vad kan det betyda att leva i åratal under förtryck och sedan slippa det politiska förtrycket? **Amanda Fuentes** har intervjuat sin farfar som levde i Chile under statskuppen och militärjuntans tid. **Lars Hertzberg** skriver om **Lea Ypis** självbiografiska bok *Fri, en uppväxt vid historiens slut*. Boken handlar om Ypis uppväxt i Albanien före och efter kommunismens fall.

Filosofen **Hannah Arendts** tänkande var till stor del en reaktion på andra världskrigets politiska förtryck. För Arendt är totalitarism inte bara fråga om förtryck i form av politiskt våld, utan centralt är också att samhällen med totalitära tendenser krymper utrymmet för fritt tänkande och förändrar vår förståelse av vad som menas med frihet. Men är vårt tänkande då idag fritt? **Maria Björkholm** skriver om Arendts tankar om hur begreppet frihet förändrats till att idag främst vara ett ekonomiskt begrepp.

Hugo Strandberg skriver om hur kapitalismen och nyliberalismen är beroende av demokratin samtidigt som nyliberalismen bryter ned det demokratiska samhällsskicket. **Be Nordling** reflekterar också kring liberalism, demokrati och ekonomi. Den liberala drömmen är ett öppet samhälle som värnar individens frihet och självbestämmande. Denna dröm verkar idag ha ersatts av skenande marknadsliberalism. Också yttrandefriheten i USA är idag hotad av en extremt kapitalfokuserad politisk regim. **Oscar Winberg** skriver om hur människor som kritiserar **Donald Trumps** politik får sparken på löpande band. **Johan Strang** skriver om vänsterns, socialdemokraternas och den nyliberala tankesmedjan Timbros kamp om tolkningsföreträde gällande begreppen liberalism, frihet, demokrati och mänskliga rättigheter. Har dessa begrepp idag förvandlats till tomma politiska reklamsymboler? **Anders Burman** och **Shamal Kaveh** skriver om hur frihet lätt blir ett begrepp som låter bra men som i praktiken blir ett privilegium som endast vissa människor har tillgång till. Burman och Kaveh talar istället för *jämfrihetssolidaritet*. Jämlikhet kan inte bara bygga på liberalismens betoning på frihet utan det är också en fråga om solidaritet.

De två sista texterna i detta nummer berör frihet ur religiöst och existentialistiskt perspektiv. **Simon Johansson** skriver om relationen mellan tro och frihet. Kan religiös tro vara en form av frihet eller hindrar religiös tro människans frihet? **Alexander Öhman** reflekterar kring en berättelse i **Dostojevskijs** *Bröderna Karamazov*. I kapitlet ”Storinkvisitorn” utspelar sig en dialog mellan bröderna Ivan och Aljosja, där två frihetsbegrepp konfronteras – ett frihetsbegrepp som utgår från det ensamma jaget, och ett annat frihetsbegrepp som utgår från **Emmanuel Levinas** tanke om den Andre, där friheten är en fråga om människans oändliga ansvar för den andres liv.

Ylva Gustafsson är chefredaktör för *Ikaros* och forskare i filosofi vid Åbo Akademi.